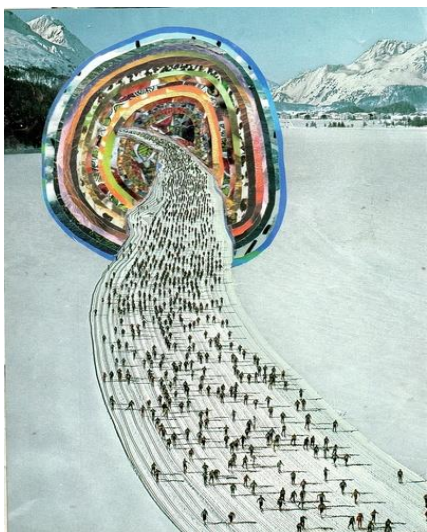

Vallások és kultúrák párbeszéde az útibeszámolók tükrében a középkortól napjainkig¹

(Írta: Móricz Niki)

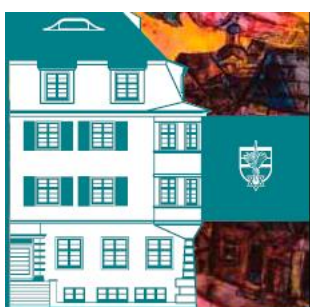

A három monoteista vallásban kezdettől fogva fontos szereppel bírt, hogyan észlelünk és kategorizálunk másokat nem csupán az egymás iránti viszonyulást, hanem az önértelmezést is tekintve.

A feledés homályába merült vagy éppen újrafelfedezett útibeszámolók világosan tükrözik ezt. Minden korszakban akadtak emberek, akik különböző okokból fakadóan közeli vagy egészen távoli országokba, világokba vezető utazásokra vállalkoztak. Visszatértük után beszámoltak mindazokról az emberekről, vallásokról és kultúrákról, amelyekkel útjaik során találkoztak, ez nem csupán adott kortársaik világképére hatott ki, hanem azt is befolyásolta, adott környezetükben, illetve az egymást követő

generációkban hogyan tekintettek másokra és miként bántak velük.

Gondolatok már rá, mennyiféle üzenetet közvetíthetnek a különféle térképek, útirajzok, mit árulnak el az identitásunkról, mások észleléséről, mennyiféle ideológia rejtőzhet mögöttük? A térképek már kezdettől fogva vallási és politikai dokumentumokként is szolgáltak, annak függvényében, mit ábrázoltak középpontjukként (pl.: Jeruzsálemet, avagy Mekát) valamint hogyan helyezték el az égtájakat (pl.: az arab útirajzok többnyire a térkép felső részén ábrázolták délt, lent pedig északot).²

Többek között ezekre a kérdésekre kerestük a választ **Stefan Schreiner** tübingeni teológus professor vallástudományi előadásában a lipcsei *Ariowitsch Házban*. A helyszínválasztás már önmagában üzenetértékkel bír, a lipcsei zsidó gyülekezet kulturális központjaként működő ún. többgenerációs ház rendszeresen ad otthont a *Zsidó-Keresztény Munkaközösség* vallásközi alkalmainak

¹ A borító motívumát *Ben Giles: Migration* című kollázsa nyomán kölcsönöztem. (<http://www.pinterest.com/pin/348114246167861716/>) Letöltés ideje: 2014. május 17.

² *Mappa mundi: A világ mint „Krisztus teste.”* 14. századi térkép: középpontja Jeruzsálem. A Paradicsom keleten, azaz jelen esetben fent található. Középkori elképzelés szerint a még Alexandrinus által épített falon túl a „civilizálatlan” világ található. (http://www.landschaftsmuseum.de/Bilder/Ebstorf/Ebstorf-Lueneburg_ganz-2.jpg) Letöltés ideje: 2014. május 17.

és teológiai diszkusszióinak. A mára mintegy 1000 fős gyülekezet a rendszerváltozást követően az egykori Szovjetunióból Németországba települt 35 fős gyülekezetből nőtt ki. Napjainkban egy magyar származású rabbi vezeti.

A judaisztikával, ószövetséggel, vallástudománnyal és iszlámmal foglalkozó Stefan Schreiner visszatérő, szívesen látott vendéglőadó Lipcsében. Mostani előadása részben saját útjai, részben pedig világjárók, világutazók utólagosan rekonstruált úti beszámolóí alapján épült fel. *Marco Polo* fantáziautazásainak nyomdokain sokan keltek útra üzleti okokból,

megbízatásból vagy hitbeli indíttatás nyomán a messiási ismeretlenbe. Gyakori úti cél volt a 12 izraeli törzs leszármazottainak megtalálása (beteljesítve ezáltal egy Jeruzsálem újraállításáról szóló messiási próféciát) mások pedig missziói célzattal kerekedtek fel. A középkori világutazások akár 8-10 évet is igénybe vehettek. Egy évtized leforgása alatt nem csupán a másokról („idegenekről”, „vadakról” „népekről”) alkotott sztereotípiák, a világban való tájékozódást segítő kategóriák kontúrjai fakultak meg, hanem saját vallásuk kulturális sokszínűségével, hitük megélésének és kifejezésének más és más alakban, formában testet öltő szimbólumaival, inkulturációjával és nyelvbéli eltéréssel is szembesülniük kellett³. Visszatérve gyakorta váltak az elszórtan és a nyilvánosságtól elzárta zajló, bontakozó vallásközi párbeszédnek vagy csak egyszerűen a nyitottabb, toleránsabb hangvétel előmozdítóivá.

Újra és újra akadtak azonban nem kívánt mellékhatások is. Hiszen mindaz, ahogyan önmagunkról vélekedünk, gondolkodunk és érzünk (→ *autoreprezentáció*) gyakorta éles ellentétben áll azzal, ahogyan mások látnak, észlelnek és ábrázolnak bennünket (→ *heteroreprezentáció*).⁴

Ennek nyomait már az ókortól kezdve felfedezhetjük többek között **Philón** és **Josephus Flavius** hellenisztikus zsidóságról alkotott tudósításaiban, amelyek nem minden esetben voltak átfedésben a leírt csoportok önértelmezésével és önreflexiójával.⁵

Ugyanezt a dilemmát vetette fel **Orhan Pamuk** Nobel-díjas török író is, aki *Isztambul – Emlékezések egy városra* című önéletrajzi regényében, mindazon francia szerzők (Flaubert, Gautier, Hugo, Nerval etc.) nyomába eredt, akik a metropolisz legkorábbi európai felfedezői közé tartoztak. A francia realizmus nyomán a nyugat vált mindennek a mértékévé. A gyakorlott nyugati utazók sztereotípiákkal, prekoncepciókkal (szultánpalota, hárem, derviskolostorok,

³ Volker Küster: *Interkulturelle Theologie*. In: Schreiner, Peter; Sieg, Ursula; Elsenbast, Volker (szerk.): *Handbuch Interreligiöses Lernen*. Gütersloher Verlagshaus, Gütersloh 2005, 179-191.

⁴ Heller Ágnes: *Az idegen*. Múlt és Jövő, Budapest 1997. 7-21.; 51-52.

⁵ Goodman, Martin: *Jewish Proselytizing in the first century*. In: Lieu Judith – North, John – Rajak, Tessa (szerk.): *The Jews among Pagans and Christians in the Roman Empire*. Routledge London, 1994 53-78.

elfátyolozott nők etc.) felfegyverkezve érkeztek meg a Boszporusz menti városba, gyakorta ugyanazokon a helyeken voltak elszállásolva, így lényegében nemcsak megerősítették, de újra is termelhették ezeket a sztereotípiákat. Pamuk az újra és újra fellángoló nemzeti nacionalizmus gyökerét ezen jelenségben, a túlzottan általánosító és leegyszerűsítő hiedelmekben véli felfedezni.⁶

Az idegennel, távolival való találkozás egyszerre vonzó, exotikus és elidegenítő, megrettentő. Nemcsak azért mert felülírhatja addigi világról alkotott képünket, a környezet és kultúránk, neveltetésünk, oktatásunk által belénk ültetett információkat, iránytűket, hanem önmagunk mindaddig ismeretlen aspektusait, rétegeit is felfedeztetheti velünk. A nagy világotutazók könyveiben gyakorta találunk személyes reflexiókat, bejegyzéseket arról, hogy mennyire megrémültek attól a szimpátiától, vonzódástól, amely hatalmába kerítette őket. Mindezek tükrében is újabb megvilágítást nyerhet az Ószövetség szentségi törvényének (Lev 17-26) részeként megfogalmazott felebaráti szeretet parancsa: *Szeretned kell felebarátodat, mint magadat!* (18.vers) A felebaráti szeretet mértékét a saját személyhez fűződő viszonyulás adja („mint magadat”). Mindezt közelebbről is szemügyre véve, az alábbi fordítási lehetőség is feltárul: „*Szeretned kell felebarátodat, olyan mint te.*” Jóllehet a k^e prepozíció (jelentése: –ként, mint) ez utóbbi olvasatot is lehetővé teszi, a Héber Biblia, a Septuaginta és a Vulgata fordításában következetesen a „mint magadat” értelmezés áll.⁷ A Héber Bibliának az utóbbi, „*Olyan mint te*” értelmezése a keleti, kollektivistikus gondolkörbe illeszkedik, ahol az egyén csak dialogikus egységként, másokkal kapcsolatban képzelhető el.

Wiesenkirche, Soest (Farbenglas): Utolsó vacsora

Krishan Khana, Utolsó vacsora

Watanaba, Utolsó vacsora

⁶ Orhan Pamuk: *Erinnerungen an eine Stadt*. Nerval in Istanbul: Spaziergänge durch Beyoğlu. Gautiers melancholische Spaziergänge durch die Vorstadt. Flaubert in Istanbul: der Osten, der Westen und die Syphilis. Fischer Taschenbibliothek, Frankfurt 2013. 375-384.; 478-491.

⁷ Schreiner Josef – Kampling Reiner: *Der Nächste – der Fremde – der Feind*. Echter Verlag, Würzburg 2000. 21-23.